3. Галанина К.Э. - Трансформация концепта субъекта в философии Людвига Витгенштейна / Ксения Галанина // Вопросы философии [електронний ресурс]. – Режим доступу до журн.: http://vphil.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=351&Itemid=52

4. Сокулер З.А. Людвиг Витгенштейн и его место в философии XX в.: Курс лекций. / Зинаида Сокулер – Долгопрудный: Алегро-Пресс, 1994. - 170 с.

УДК 36(477) «1920/1923»

Шарпатий В. Г.

ПОЧАТОК «РАДЯНІЗАЦІЇ» УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ (1920-1923**рр**.)

Мистецька та науково-педагогічна інтелігенція, яка залишилась після жовтневого перевороту 1917 р. на території Росії та України, сподіваючись на крах більшовицького режиму, стала його заручником, потрапивши до соціальної резервації та функціонального полону. Творити на догоду комуністам, виконуючи відповідні політичні замовлення, вона не бажала, тому намагалася покинути радянську Росію. 11 травня 1921 р. політбюро ЦК РКП (б) дозволило виїзд за кордон Ф.І.Шаляпіну[1], але «під гарантію» ВЧК про його повернення, однак відмовило у цьому студії Московського художнього театру, письменникам – О.Блоку, М.Булгакову та іншим. Вибірковість залежала від їх ставлення до радянської влади, від позиції емігрантів, а також від загального духовного та інтелектуального стану розвитку «непівського суспільства». Неп відродив не лише приватне підприємництво в містах і селах, а також створив умови для діяльності кооперативних і приватних видавництв, для створення різного роду громадських об'єднань, керівники та учасники яких не завжди поділяли марксистську ідеологію та методологію «творчого процесу»[6]. Голод, економічна руїна, фінансово-грошова нестабільність лише посилювали соціально-протестові настрої серед населення, а інтелігенція їх теоретично обґрунтовувала, узагальнювала, висвітлювала через сатиру, публіцистику, тому більшовики відслідковували їхні дії. 1 червня 1922 р. органи ГПУ інформували політбюро ЦК РКП(б) про формування «антирадянських угруповань серед інтелігенції», пов'язуючи їх виникнення саме з проголошенням та впровадженням непу.

До причин появи «антирадянських елементів» було віднесено послаблення репресій, «мирне» ліквідаторство серед членів партії у зв'язку з проголошенням непу. Ареною «розгулу» антирадянської інтелігенції вважалися вищі навчальні заклади, громадські товариства, преса, видавництва, кооперація, релігійні організації, торговельні установи. Кожна з окреслених ділянок була відстежена, а 23 листопада 1922 р. ГПУ, унеможливлюючи тенденції «автономізації вищої школи», вдалося до «…організації мережі інформаторів серед професури і студентів на усіх факультетах»[2, с.135]. Вони повинні були регулярно доповідати про політичні настрої професорів і студентів, про створення їхніх безпартійних товариств (наукові гуртки, земляцтва, асоціації), нелегальних об'єднань, про «політичну фізіономію професорів», про їх висловлювання стосовно «автономії вищої школи». Застосовувати відверті репресії до активних студентів органи ГПУ тоді не наважувалися, щоб не спровокувати формування груп «контрреволюційних борців». За приватними видавництвами встановлювали системний і постійний нагляд, але цього виявилося замало, тому почали готуватися до фізичної ізоляції лідерів «антирадянської інтелігенції».

Основним ідеологом вибіркової депортації інтелігенції був В. (Ульянов) Ленін. 16 липня 1922 р. він надіслав до ЦК РКП(б) листа, у якому наполягав на рішучому «викорінюванні» решток меншовиків, есерів, енесів, вимагав «усіх вислати», застосовуючи характеристики та оцінки: «ворог хитрий», «запеклі вороги більшовизму», «вороги безжалісні»[3, с.87].

В освітньо-культурних установах працювали відповідні комісії, які вивчали справи майбутніх жертв, а брак інформації про них компенсували відвертим опитуванням членів трудового колективу, відповідальних працівників та їхніх колег. Списки почали готувати у серпні 1921 р., тому першими арештантами стали члени Всеросійського комітету допомоги голодуючим, серед яких були відомі професори та громадські діячі: М.Д.Кондратьєв, К.Д.Кускова-Прокопович, П.А.Веліхов, В.Є.Камерницький, О.Г.Дояренко, В.О.Левицький, а разом 71 особа потрапила до внутрішньої в'язниці ВЧК. Їх не виселяли за кордон, а відправили до таборів Вологди, Казані, Сибіру. В'язні просили на повернення до Москви, а К.Д.Кускова та С.Прокопович навіть «клопотали» про їх виселення за кордон. Фактично відбулася генеральна репетиція по залякуванню інтелігенції, але подібна акція потішила більшовицьких сатрапів, які вирішили продовжити «очищення» Росії від «ворогів більшовизму».

19 травня 1922 р. Ленін звернувся до голови ГПУ Ф.Дзержинського з листом стосовно «…питання про виселку за кордон письменників і професорів, що допомогали контрреволюції», просив головного чекіста ретельно готуватися до цієї акції, системно і вичерпно збирати «…відомості про політичний стаж, роботу і літературну діяльність професорів та письменників»[4, с.78]. Більшовицький лідер вимагав «…виловлювати постійно та систематично і висилати за кордон», щоб зламати їх опір, одних схилити до співпраці, інших на «перековку» до таборів, а найвідоміших випроводити до Парижу, Праги, Берліна, конфіскувавши книги, рукописи.

Арешти інтелігенції в Україні розпочалися у липні 1922 р., коли затримали деяких харківських та київських лікарів, а повний список професорів та викладачів вишів, які підлягали депортації, був затверджений ЦК КП(б)У 3 серпня 1922 р. До нього потрапили професори Харкова, Одеси Києва, Поділля, а разом 77 осіб, що на 10 осіб більше від «московського списку». Характеристики, які супроводжували кожне прізвище, свідчили про ознаки політичної репресії, тому що до уваги брали партійне минуле, ставлення до радвлади.

Виявити «антирадянську інтелігенцію» було справою елементарною, маючи мережу сексотів в інститутах та установах освіти, а депортувати за кордон – набагато складніше. Для цього треба було оформити візу, придбати квитки на потяг або пароплав, тобто витратити валюту, якої бракувало для закупівлі технічного обладнання та продовольства. Враховуючи той факт, що виселенню підлягали 217 професорів та викладачів, з них з Москви 67, з Петрограда 53, з України 77 осіб[5, с.112], сума мала бути кругленькою, а клопоту та розголосу – ще більше. У вересні 1922 р. на території України арештували 56 осіб, з них у Харкові 10, Катеринославі 9, в Одесі 17, у Києві 20, а для них надійшли анкети німецькою мовою, які необхідно було заповнити для оформлення візи та проїзних документів. Вивезенню підлягав інтелектуальний потенціал українського суспільства, його реальна еліта, а

доморощеної тоді ще не встигли виховати, тому ЦК КП(б)У визнало недоцільним відправлення професорського складу вишів за кордон. 24 листопада 1922 року політбюро ЦК КП(б)У обґрунтувало своє бачення недоцільності масових депортацій інтелігенції.

Декому вдалося виїхати власним коштом, щоб вижити та продовжувати працювати.

Виселення за кордон та встановлення політичного нагляду за «професорами-залишенцями», яке тривало у 1921-1923 рр., лише започаткувало політичні репресії в Україні. Інтелігенція (професори університетів і звичайні учителі) брали активну участь у повстанських загонах селян на початку 20-х рр. Радянська влада, особливо її каральні органи, щоб унеможливити подібний тандем інтелігенції та селян, вдалася до чергових політичних чисток. Доказом є «викриття» організації «Київського обласного центру дій» влітку 1923 р., судовий процес над членами якої завершився у березні-квітні 1924 р. На лаву підсудних потрапили десятки осіб, серед них професори М.Василенко, П.Смирнов. Судячи з архівних документів про арешти серед української інтелігенції у вересні 1922 р., зокрема київських професорів з медичного інституту та реорганізованого університету, їх вважали не «арештованими, а ізольованими». На той час така оцінка відповідала основним завданням ленінської чистки антирадянської інтелігенції, а після смерті вождя його справу продовжували спадкоємці, однак репресували «серйозно» і «надовго», особливо після згортання непу.

Таким чином, образний вислів «філософський пароплав» стосувався реальних політичних переслідувань української інтелігенції, яка з ідеологічних, цивілізаційно-світоглядних та соціально-професійних позицій не сприйняла радянської влади, тому була депортована за кордон або залишена під наглядом ГПУ. Поталанило тим, хто покинув СРСР, уникнувши репресій та страти у 30-х рр.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. *Власть и художественная интеллигенция. Документы ЦК РКП(б), ВКП(б), ВЧК-ОГПУ_НКВД о культурной политике. 1917-1953 гг. /Под ред. акад. А.Н.Яковлева; сост. А.Артизов, О.Наумов. – М.: МФД:Материк,2002. – 872с.*
2. *Высылка вместо расстрела. Депортация интеллигенции в документах ВЧК-ГПУ. 1921-1923 / Вступ. ст., сост. В.Г.Макарова, В.С.Христофорова; комент. В.Г.Макарова. – М.: Русский путь,2005. – С. 135*
3. *Там само. – С. 87*
4. *Там само. – С. 78*
5. *Марочко В. Репресовані педагоги України: жертви політичного терору (1929-1941) / В.Марочко, Г.Хілліг. – К., 2003. – С.91.*
6. *НЭП: экономические, политические и социальные аспекты / Ред. кол.: А.С.Сенявский (отв. ред) и др. – М.:РОССПЭН,2006. – 544с.*

Аннотация

Анализируется политико-идеологические мотивы политических репрессий против украинской интеллигенции в начале 20-х годов. Выселение за границу и установление политического надзора за «старорежимной» интеллигенцией в 1920 -1923гг, положило начало политическим репрессиям.

***Ключевые слова**: депортации, советская власть, «профессорский пароход», политические репрессии, украинский национализм*

УДК 1(092)(477) «17/18»

Шульц О.І.

П. АВСЕНЄВ – ПРЕДСТАВНИК ВІТЧИЗНЯНОЇ ДУХОВНО-АКАДЕМІЧНОЇ ФІЛОСОФСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ XIX СТ.

Статья посвящается исследованию места научного наследия одного из уникальных мыслителей, блестящего преподавателя и философа Киевской духовной академии и Киевского университета св. Владимира.

Петро Семенович Авсенєв (1810 - 1852) один із представників київської духовно-академічної філософії XIX ст., який довгий час залишався на периферії історико-філософського знання. Він започаткував у Києві психологічну школу умоглядного спрямування. Проте головні ідеї київського філософа ще чекають на вивчення та осмислення, тому що більшість з них не втратили своєї актуальності і сьогодні.

Література, присвячена творчій спадщині П. Авсенєва, сьогодні не надто широко представлена. З сучасників треба відзначити дослідження Н. Мозгової, яка у своїй монографії «Київська духовна академія, 1819 – 1920: Філософський спадок» [7] знімає завісу таємничості з постаті видатного і майже не вивченого київського філософа. Також варто зазначити тогочасний спадок історико-філософських та біографічних праць представника КДА, такого як П. Кудрявцев [4].

У 1810 р. у Воронезькій губернії, в селі Московське поселення народився Петро Семенович Авсенєв. Він був одним з 6-ти синів священика Симеона Авсенєва. Освіту він отримав у Воронезькому духовному училищі, потім Воронезькій духовній семінарії та Київській духовній академії. У Київській духовній академії П. Авсенєв швидко привернув на себе увагу своєю добродушністю, щирістю, надзвичайним бажанням до читання книг, переважно філософського змісту. Добрий, скромний, доброзичливий та добропорядний, він був винятковим явищем в академії: мав надзвичайну жадобу до навчання і вирізнявся молодістю.

У 1835 р. за вибором ректора Авсенєв призначений бакалавром німецької мови. Посаду цю він обіймав приблизно три роки, викладаючи історію німецької літератури, мимоволі знайомився з німецькою філософією. Через три роки його переміщують на кафедру філософії з дорученням викладати введений щойно курс психології. Цей курс викладався до Авсенєва професорами В. Карповим та Ор. Новицьким, які не залишили своєї традиції у викладанні психології. П. Авсенєву довелося починати, як кажуть, з чистого листа. Окрім психології, він проводив також заняття з історії новітньої західної філософії. Спочатку, починаючи з Канта, а потім і з Декарта, перебуваючи під опікою професора І. Скворцова, який працював у академії з моменту її заснування у 1817 р. П. Авсенєв в усьому дотримувався уставних вимог, які зобов'язували рішуче уникати «розколу розуму від віри». Філософія повинна